

ניר ברק

המחלקה לפוליטיקה וממשל,
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ציטוט מומלץ

ברק נ. 2023. סקירת הספר: לשמרה – קהילות מקיימות ואקולוגיות בישראל. אקולוגיה וסביבה 14(2).

"בהינתן המגוון שהספר מציג, הוא בהחלט מהווה השראה לאלה שמחפשים דרכים לפעול כקהילה, מציע ניתוח עכשווי של פעולות ישירות לצד סיפורי הצלחה, ויכול גם לשמש בסיס ללמידה דרך חקרי מקרה המוצעים בו" | צילום: דוברת דיסקובסקי

סקירת הספר: לשמרה – קהילות מקיימות ואקולוגיות בישראל

10 ביולי, 2023

[גיליון קיץ 2023 / כרך 14\(2\)](#)

[בקצרה](#)

התאוריה והפרקטיקה של אזרחות סביבתית מונעות מהתובנה שהיכולת לעמוד ביעדים של פיתוח בר-קיימא (SDGs) או ביעדים אקלימיים אינה תלויה רק בממשלות, אלא גם ביכולת לגייס אזרחיות ואזרחים לפעולה אישית וקולקטיבית – תוך אימוץ של שינויים, לעיתים רדיקליים, בערכים ובאזרחות חיים. כל מי שהתנסה בכך גילה די מהר את המגבלות והאפקטיביות החלקית של פעולה יחידנית. לעומת זאת, קהילה מקיימת, קרי קבוצה שמתאגדת לפעולה משותפת סביב תכליות וערכים סביבתיים וחברתיים, מהווה כוח מניע ואבן דרך משמעותית לקידום אזרחות סביבתית ופעולה קולקטיבית אפקטיבית בהיקף רחב יותר. על הרקע הזה ניתן להבין את החשיבות הרבה של הספר **לשמרה – קהילות מקיימות ואקולוגיות בישראל**, שערכו מלי נבו, יורם רייך, ליה לוין ודניאל מישורי^[1].

"הספר מביא לקדמת הבמה את אתגר היצירה והטיפוח של קהילות אזרחיות שמקדמות אורח חיים מקיים" | צילום: מלי נבו

בספר 23 פרקים שכתבו 32 כותבות וכותבים, מלבד צוות העורכים, והוא מחולק לארבעה שערים. השער הראשון מציע מיצוב תאורטי ופילוסופי של קהילות אקולוגיות ומקיימות, ובתוך כך יש בו המשגה ומסגרת תאורטית לניתוח שלהן, דיון בבסיס הערכי שלהן ושל אלה הבוחרים 'פשטות מרצון', וניסיון לטפח את האופן שניתן לדמיין בו עתיד מקיים אפשרי. השער השני מנתח מופעים שונים של קהילות אקולוגיות בכפר, בעיר ובקבוצות פעולה שונות. השער השלישי עוסק בקידום קיימות במוסדות ובמערכות קיימות, ובוחן, בין השאר, יוזמות טרנזישן, טיפוח דמוקרטיה ומנהיגות מקומית, חינוך לקיימות בבתי ספר וניסיון לטפח שיתוף חוצה גבולות. השער הרביעי מציג ומנתח חמישה סיפורי מאבק של קהילות מקיימות.

הספר מביא לקדמת הבמה את אתגר היצירה והטיפוח של קהילות אזרחיות שמקדמות אורח חיים מקיים, כזה שמקדם שורה של ערכים ותכליות סביבתיות, חברתיות וכלכליות, כגון צדק חברתי-סביבתי, דמוקרטיה ישירה, ביזור הכוח של המדינה ותאגידים, כלכלה מקומית, תבונה אקולוגית, צמצום צריכה, הגנה על מגוון המינים, אי-אלימות, מגוון אורחות חיים חברתיים ואתיקה של דאגה. בכך, 'לשמרה' מחזיר את הדיון ליסודות הערכיים והמעשיים של התנועה הסביבתית, ועל כך הוא בהחלט ראוי לשבח. נוסף על כך, מודל העבודה של פיתוח הספר כלל שיתופי פעולה בין חברות וחברי סגל אקדמי לצד אקטיביסטים ואקטיביסטיות וסטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון ושני – וככזה, הפרויקט מכלול מציע מודל מעניין ומעורר השראה.

חוות יבולים, כפר מלל. חווה המשלבת פרמהקלצ'ר ומרחב למידה אקולוגי לאנשים עם מוגבלויות | צילום: מלי נבו

לצד השבחים לספר, יש כמה נושאים שאינם מטופלים בו, ובכך הוא פותח כיוונים מעניינים למחקרי המשך. הדיונים והפרקים השונים מוגבלים, במידה רבה, לשיח או לפרקטיקה של אלה שמזוהים או מזדהים עם סדר יום סביבתי-אקולוגי שאינו אנתרופוצנטרי. מצד אחד, הניתוח השיטתי של יוזמות הנובעות מסדר יום זה חשוב ומתבקש. מצד שני, יש מקום להרחיב את הגבולות שמגדירים את הקהילות המקיימות שפועלות בישראל, וגם את ההגדרה של חברה כמקיימת. לדוגמה, בישראל כיום יש צורך מעשי בבחינה ביקורתית של דגם העיר החרדית, או של קהילות חרדיות, כמודל של קהילה מקיימת משני טעמים עיקריים. ראשית, משום שסדר יום סביבתי מתקיים בתוך הקהילה החרדית גם אם בצורה מוגבלת. שנית, ואף חשוב מכך – קהילה שאינה מזדהה עם עמדות סביבתיות טיפוסיות, אך שאורחות חייה כוללים פשטות מרצון, ריחוק מגורמים המעודדים את תרבות הצריכה, ערבות הדדית חזקה וכלכלה מקומית ענפה לצד גורמים הנתפסים כבעייתיים, בהחלט יכולה לשמש דוגמה רלוונטית לבחינה ביקורתית של קהילות מקיימות בישראל. בכך, יתווסף רובד של מורכבות מבורכת לסדר היום הניאו-מלתיסאני שמדגיש את שיעור גידול האוכלוסייה הגבוה בחברה החרדית כבעל השפעה שלילית על קיימות, ללא התייחסות מספקת לדפוסי צריכה ולאורחות חיים ממשיים. נוסף על כך, הספר אומנם מבוסס על חקרי מקרה מישראל, אך הפעולה הקולקטיבית המנותחת לעיתים מתעלמת מההקשרים האזרחיים והסוציו-פוליטיים של ישראל. למשל, למעט פרק אחד, שחלק ממנו עוסק ברכיבים קהילתיים של שיקום אגן הניקוז של הקדרון - פלסטינים, אזרחי ישראל ושאינם אזרחי ישראל, נעדרים מהניתוח או מההקשר הרחב של הפרקים ושל הספר כמכלול – וגם כאן, יש מקום רב למחקרי המשך.

הספר מבקש להביא סיפורי הצלחה, ובמידה לא מבוטלת גם 'לשכנע' לפעול לאורך הקו הערכי המוצע. זו מטרה ברורה וראויה, אך לעיתים הניסיון לשכנע גובר על ביקורת עצמית מתבקשת. דוגמה מובהקת לכך קשורה לניתוח חקר המקרה של הכפר האקולוגי 'קדיתא', שכמו כפרים 'אקולוגיים' אחרים אינו מחובר לתשתיות חשמל וניקוז, בניו בצפיפות נמוכה ביותר, אינו מהווה מקור תעסוקתי ואינו מציע כלכלה מקומית משמעותית, ובכך – הוא מגביר את התלות ברכב פרטי ובדפוסי הצריכה השגוריים. אומנם יש ערך גדול לשימור מגוון צורות חיים, גם זו הכפרית, אך ההתנגשות הברורה בין הערכים הסביבתיים לבין הפרקטיקה הלא-סביבתית של הכפר 'האקולוגי' דורשת התבוננות ביקורתית והצבעה ברורה על המגבלות המעשיות של קהילה מקיימת שכזו.

בהינתן המגוון שהספר מציג, הוא בהחלט מהווה השראה לאלה שמחפשים דרכים לפעול כקהילה, מציע ניתוח עכשווי של פעולות ישירות לצד סיפורי הצלחה, ויכול גם לשמש בסיס למידה דרך חקרי מקרה המוצעים בו. ודבר אחרון, הספר מהווה תרומה משמעותית לגוף הספרות בעברית על פילוסופיה ופוליטיקה סביבתית ועל יחסי חברה-סביבה בישראל באופן נגיש לקורא הישראלי, וגם על כך ראויים העורכים והמחברים לשבח.

מקורות

1. נבו מ, רייך י, לוין ל ומישורי ד. 2023. לשמירה – קהילות מקיימות ואקולוגיות בישראל. רסלינג הוצאת ספרים.